

LITUOVOS
NACIONALINE
M. MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

mpkslas → menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1985
RUGPJŪCIO MĖN. 17 d. / AUGUST 17, 1985
PART TWO - Nr. 161(29)

Halley kometos dienoraštis

ALEKSANDRAS RADŽIUS

Šiame numeryje:
Puoselėkime grožinį skaitymą.
Halley kometos dienoraštis.
Partizaninio karo (1944 – 1953 m.) keturiasdešimtmečiui (2).
Česlovas Grincevičius pasakoja.
Naujos knygos.
Editos Nazaraitės eilėraščiai.
„Iš Lagano į Londoną – per Lietuvą!“
Lietuvių meno paroda Indianoje.
Chicagos teatruose.

Kertinė Parastė

Puoselėkime grožinį skaitymą

Pasitaiko, ir neretai, kai scenoje prie pulsto atsistojęs prelegentas neiškiai skaito savo kalbos tekstą. O kitas net užsikerta prie sunkesnių žodžių, sumaišo sakinius... O ką kalbėti apie kirčiavimą.
Todėl ir atėjo į galvą mintis: ar nereikėtų mums įvesti vertingą tradiciją – metinį skaitymo konkursą. Kasmet skiriame įvairias premijas už kultūrinę, literatūrinę, visuomeninę veiklą. Tuo, suprantama, palaikome tautos dvasinį gyvenimą, skatiname žmones nenuleisti rankų. Manychiau, kad ir grožinis skaitymas mūsų atgytu, jeigu geriausiems skaitovams būtų skiriamai prizai.

lapelius su varžovų pavardėmis. Paprašyti, kad programos pabaigoje klausytojai iš viso sąrašo atrinktų tris pavardes ir pažymėtų šalia: pirma, antra ar trečia vieta. Užtektų ir vienos pavidės, jei likusių skaitymas atrodytų neįmonuojantis.
Ši procedūra užtruktu kokias penkiolika minučių. Po to, būtų skelbiami laimėtojai ir įteikiami prizai bei pinigines dovanos.
Žvelgiant dar toliau, galima būtų surengti ir visuotinį visų apylinkių laimėtojų dailiojo skaitymo festivalį Chicagoje ar kitame Amerikos mieste. Čia jau įteikti JAV Lietuvių bendruomenės Kultūros tarybos prizai.
Be abejo, nauda iš to didelė. Daug kas pabandytų balsiai skaityti lietuvių poeziją ir grožinę prozą, tam konkursui slaptai besiruošdami. O varžybų metu klausytojai įsitikintų, kad lietuvių kalbos skambėjimas iš scenos, raiškiai tariant žodžius, pabrėžiant minties ir jausmo niuansus, yra menas, toks retas išsivijos renginiuose. Per retas.

Kiekvienoje bendruomenės apylinkėje reikėtų rengti skaitymo varžbas. Kviesti į jas ne tik lituanistiką besimokantį jaunimą, bet ir vyresnius. Kaip tik dažnas iš tų senjorų šiandien nesugeba balsiai su reikiamu ritmu perskaityti paprasto lietuviško teksto. O varžybose jie galėtų parodyti, kad mano prielaida netiksli, kad raiškiam skaitymui jie irgi turi pakankamai gabumų.

Kokio formato turėtų būti skaitymo varžybos? Kuo paprastesnės. Mažiausiai prieš kelis mėnesius būtų paskelbta tokių varžybų data – šeštadienio vakaras ar sekmadienio popietė, po pamaldų.
Kad dalyvių arba kandidatų prizams (pirmai, antrai, trečiai vietai) nestigtų, būtina nesimulkinti su premijų doleriniu dydžiu. Juk daug kam rūpės laimėti tris šimtus, du ar šimtą dolerių.
Skaitymo laikas turėtų neužsitęsti ilgiau kaip penkias minutes. Pridėjus plojimo, atėjimo ir išėjimo laika, vienam dalyviui tektų apie aštuonias minutes. Per pusantros valandos galėtų pasirodyti maždaug dešimt ar net dvylika skaitovų.

O kaip su įvertinimo komisi- ja? Čia jau kebliau. Galima būtų vertinimo balsus sutelkti iš dviejų saltinių: kelių žinovų (jei tokių būtų) ir pačios publikos. Publikai reikėtų išdalyti

Kad dalyvių arba kandidatų prizams (pirmai, antrai, trečiai vietai) nestigtų, būtina nesimulkinti su premijų doleriniu dydžiu. Juk daug kam rūpės laimėti tris šimtus, du ar šimtą dolerių.
Skaitymo laikas turėtų neužsitęsti ilgiau kaip penkias minutes. Pridėjus plojimo, atėjimo ir išėjimo laika, vienam dalyviui tektų apie aštuonias minutes. Per pusantros valandos galėtų pasirodyti maždaug dešimt ar net dvylika skaitovų.

O kaip su įvertinimo komisi- ja? Čia jau kebliau. Galima būtų vertinimo balsus sutelkti iš dviejų saltinių: kelių žinovų (jei tokių būtų) ir pačios publikos. Publikai reikėtų išdalyti

Būtų jau pats laikas ruoštis sutikti padangų viešnią – Halley kometa. Tai garsiausia ir daugiausia stebėta iš visų žinomų kometų. Dr. Robert Richardson, Griffith observatorijos direktoriaus padėjėjas, 1961 m. vasario mėn. *Los Angeles Examiner* žurnale užklauso: Ar matėte Halley kometa? Tikėjosi gal kokio tuzino teigiamų atsakymų, o sulaukė apie 400. Po keleto metų kometa mačiusių skaičius paaugo iki tūkstančio. Ir daugelis iš jų tikisi vėl ją pamatyti šių metų pabaigoje ar ateinančių pradžioje. Tikimės ir mes, kuriems gimtadienio chronologija neleido stebėti 1910 m. pasirodymo. Tad vėta žvilgtelti į Halley kometos kelionę, jos taką tarp žvaigždžių, josios nuotykius, artėjantį saulę ir praskendantį pro žemę. Pateiksime čia jos kelionės kroniką, kometos „dienoraštį“, nes Halley pasirodymas yra epochinis reiškinys.

1948 metai. Afelis. Tai orbitos taškas, labiausiai nutolęs nuo saulės. Atstumas nuo saulės kiek didesnis, negu 5 ir ketvirtadalis bilijono kilometrų, t.y. gerokai toliau, negu Neptūno orbita. Be to, kometa beveik 1,5 bilijono km žemiau ekliptikos plokštumos (ekliptika yra takas, kuriuo saulės metų eigoje keliauja tarp žvaigždžių; ekliptikos plokštuma sutampa su žemės orbitos plokštuma). Jos greitis gana mažas, vos 0,91 km per sekundę. Bet išvertus į žemiškuosius greičius, gausime ne taip jau mažus skaičius: 3276 km arba truputį daugiau, kaip 2000 mylių per valandą. Perihelyje, arčiausiam nuo saulės taške, kaip vėliau matysime, kometos greitis bus apie 60 kartų didesnis. Praslinkus afelį, kometa pradeda palengva artėti į saulę.

1977 metai. Kometa pasiekia Urano orbitos atstumą, arba 2,8 bilijonų km nuo saulės. Ketveriometam praslinkus nuo Urano orbitos praėjimo, pasibaigė kometos nuobodžioji kelionės dalis. Žinių apie ją ima gausėti.

1981 m. gruodžio 18 d. Pirmas bandymas surasti Halley kometa. Kalifornijos technologijos instituto astronomų grupė ieškojo kometos 200 colių teleskopu, bet nepasisekė jos pastebėti, nors buvo naudojamas elektroninis šviesos stiprinimo prietaisas. Iš to buvo padaryta išvada, kad kometa tuo metu turėjusi būti silpnesnė, negu 25 ryškumo ir kad jos skersmuo esąs mažesnis, negu 3 kilometrai. Tą patį gruodžio mėnesį dar du ieškojimai buvo vykdomi, vienas Havajuose prancūzų stebėtojų su 3,6 metrų teleskopu ir kitas Kitt Peak observatorijoje, Arizonoje. Rezultatai neigiami. Kometa tuo metu buvo dar nepastebima. Nežiūrint to, ieškojimas buvo toliau tęsiamas JAV-se ir Australijoje.

1982 m. spalio 16 d. Kometos suradimas. Pagaliau G.E. Danielson ir David C. Jewitt surado Halley kometa Mt. Palomar 200 colių teleskopu su tuo pačiu elektroniniu šviesos stiprintoju, vadinamu CCD (Charge-Couple Device), kuris esąs daug kartų jautresnis šviesai, negu bet kokia fotografinė emulsija. Kometos regimas ryškumas tuo metu buvo 24,2, t.y. 19 milijonų kartų silpnesnė už silpniausią nuoga akim matomą žvaigždę. Jos atstumas nuo saulės suradimo dieną 1 bilijonas 600 milijonų kilometrų, t.y. kiek toliau, negu Saturno orbita.

1983 m. vasario mėn. Treji metai iki perihelio. Atstumas nuo saulės apie 1,5 bil. km. Greitai pasieks Saturno orbitos atstumą (1,427 bil. km).

1985 metai. Sausio mėnuo. Mėnesio pradžioje kometa pasiekė Jupiterio orbitos atstumą nuo saulės (778,3 mil. km). Ji šliaužioja Oriono žvaigždyno šiaurėje, bet mėgėjų instrumentams dar neprieinama.

Sausio 15 d. Kometos nuotolis nuo žemės apie 640 mil. km, ryškumas 16,5.
Birželio vidurys. Konjunkcija su saule: kometa užena už saulės. Jos atstumas nuo saulės 540 mil. km, o nuo žemės 690 mil. km.
Rugpjūčio mėnuo. Antroje šio mėnesio pusėje dideliais mėgėjų reflektorais pirmą kartą bus galima pamatyti Halley kometa rytų padangėje prieš aušrą. Ji bus arti 4 ryškumo žvaigždžių „X 1 ir X 2“ Orionis. Teleskopuose ji atrodys maža, kondensuota 13-to ryškumo dėmelė. Jos judesys tarp žvaigždžių vos pastebimas. Tai rodo didelį nuotolį. Ji vis dar skrenda po asteroidų žiedu.
Rugsėjo mėnuo. Kometa matoma rytmečio padangėje. Jos šviesumas padidėjęs du su puse karto. Ji jau dvylikto ryškumo. Nors jos pozicija palanki stebėjimui, vis tiek reikės didelio teleskopo ir tamsios, be mėnulio padangės.
Spalio mėnuo. Kometa pakeičia kryptį ir juda į vakarus per Tauro žvaigždyną, palengva greitdama. Mėnulis trukdys ją stebėti iki mėnesio vidurio, o po to kometa bus matoma, palyginti, mažais instrumentais. Halley greitai artėjant prie žemės, jos šviesumas padidės iki 10 ryškumo. Galimas šviesumo svyravimas iš nakties į naktį. Dideli teleskopai gali parodyti siaurą, tiesią dujų uodegą ir vakarus nuo stipriai kondensuotos komos. Gali padidėti meteorų aktyvumas.
Lapkričio mėnuo. Prasideda tikrasis kometos stebėjimo metas, kuris tęsis iki ateinančių metų gegužės mėnesio imtinai. Mėnesio pradžioje ir pabaigoje gerokai trukdys savo šviesa mėnulis. Baigiantis trečiajai lapkričio savaitei, kometa pereis į Avino žvaigždyną.
Lapkričio 1 d. Atstumas nuo žemės daugiau kaip 160 milijonų km (100 mil. mylių). Kometa lengvai matoma binokliais, kaip neryški dėmelė.
Lapkričio 9 d. Kometa pasiekia ekliptikos plokštumą, pereinama iš pietinio ekliptikos pusrutulio į šiaurinį. Astronomas pasakytų, kad ji pasiekė savo orbitos kylančią mazgą. Šiaurinėje ekliptikos pusėje, arba viršum ekliptikos plokštumos, kometa išbus 122 dienas. Jos atstumas nuo saulės jau 270 mil. km, greitis 30,52 km per sekundę (beveik 11,000 km per

Išdidžioji Halley kometa žemės padangėje 1910 metais.

valandą). Kometa sparčiai artėja prie žemės.

Lapkričio 12 d. Pasitaikys įdomi proga surasti kometa 5 val. 45 min. Rytų standartiniu laiku. Tuo metu kometa praeis tarp dviejų artimų žvaigždžių 65 ir 67 Tauri. Pirmosios ryškumas 4,4, antrosios – 5,4. Kometa bus apie 8 ryškumo ir matoma mažo teleskopo arba dideliu binokliu.

Lapkričio 16 d. Kometa praeis arčiau, kaip 2,5° į pietus nuo Sietyno. Ji bus 7 ryškumo ir bus matoma binokliais.

Lapkričio 27 d. Beliko 75 dienos iki perihelio. Kometa bus į pietus nuo Gamma Arietis, kuri yra 4 ryškumo žvaigždė. Tuo pačiu metu ji bus pasiekus mažiausio atstumo iki žemės – 93 mil. km. Tai nebus per daug arti. 1835 m. šis atstumas buvo 7,5 mil. km.

Lapkričio 28 d. Kometa praslinks labai arti gražios, didelės spiralinės galaktikos M74 (NGC 628) Žuvų žvaigždynė. Galaktika guli truputį į šiaurės rytus nuo

Gruodžio 31 d. Naujų Metų išvakarės. Kometa mažiau, kaip 1° į pietus nuo Gamma Aquarii. Ryškumas 5. Turėtų būti lengvai matoma nuoga akimi. Binoklių pagalba galima bus įžiūrėti keleto laipsnių ilgio uodegą, nukreiptą nuo saulės.
1986 metai.

Sausio 1 d. 39 dienos iki perihelio. Kometa bus pasiekus artimiausią nuo žemės orbitos tašką, bet žemė bus toli nuo tos vietos. Ji bus seniai pralėkusi. Sausio mėnesio eigoje kometa iš lėto šviesės, bet kas vakaras, tamsiai užgulus, ji vis žemiau ir žemiau bus randama vakarų padangėje.

Sausio 13 d. Kometa vis dar Vandeniaus žvaigždynė, netoli Jupiterio ir mėnulio puslankio. Komos ryškumas 5. Pradeda dygti dujų uodega.

Sausio mėn. pabaiga. Difuzinėje komoj turėtų būti ryški steliarinė kondensacija. Halley palengva slysta į prielandą. Po sausio 25-tos nebus galima stebėti nuoga akimi, nes kometa jau leis, dar nesutemus. Ji artėja į perihelį.

Vasario mėnuo. Didžiausią mėnesio dalį kometa praleis kitose saulės pusėje, tad stebėjtojams nematoma. Tik mėnesiui baigiantis, ji pasirodys iš už saulės rytmečio prielandoje.

Vasario 9 d. Perihelis. Pats svarbiausias ir karščiausias kometos kelionės momentas. Pats priartėjimas prie saulės. Atstumas tarp saulės ir kometos pasiekė minimumo – 88 mil. km (55 mil. mylių). Kometa skris Veneros orbitos viduje, beveik pasiaukelę tarp Merkurijaus ir Veneros (vidutinės Merkurijaus atstumas nuo saulės 57,9 mil. km, Veneros 108,2 mil. km). Jos greitis jau sieks 54,55 km per sekundę, arba netoli 200,000 km per valandą (122,000 mylių per val.). Kometa pasieks 2,9 ryškumą. Deja, šis kometinis spektaklis bus mums nematomas: žemė ir kometa bus priešingose saulės pusėse. Po perihelio kometos regimas dienis judesys greitai padidės. Kometa persisvers į kitą savo eliptinės orbitos dalį, vedančią ją atgal į afelį.

Vasario 20 d. Jau gali pasirodyti dulkių uodega žemai pietryčių padangėje prieš saulę. Bet kometos galva dar bus pasinėrusi rytmečio prielandoje. Kometai kas rytas anksčiau ir anksčiau tekant ir artėjant į tamsesnę ryto padangę, uodega vis didės ir bus lenkta.

Vasario 23 d. Uodega jau gali būti 8° ar 10° ilgio, o galvos šviesumas kaip 2,5 ryškumo žvaigždės.

Kovo mėnuo. Kometa matoma rytmečiu. Ji skrenda per Vienaario žvaigždyną, o mėnesio vidury jau bus Saulio žvaigždynė. Artėja vėl prie žemės. Atstumas tarp žemės ir kometos sparčiai mažėja, prasideda geriausias stebėjimo metas pietų pusrutulyje.

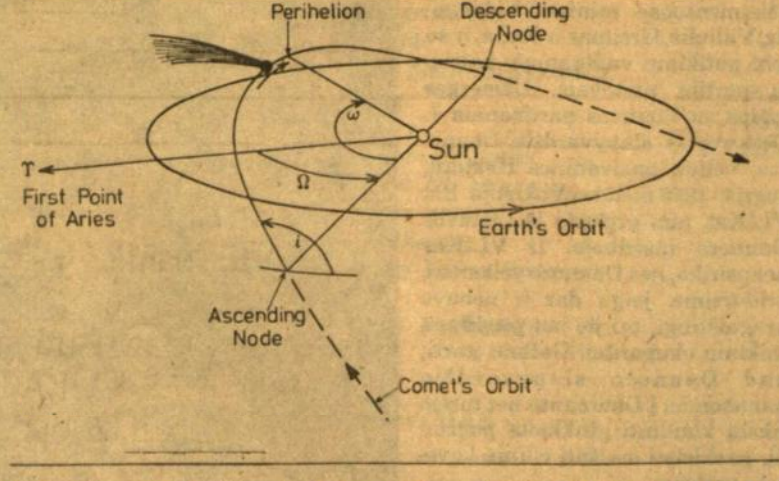
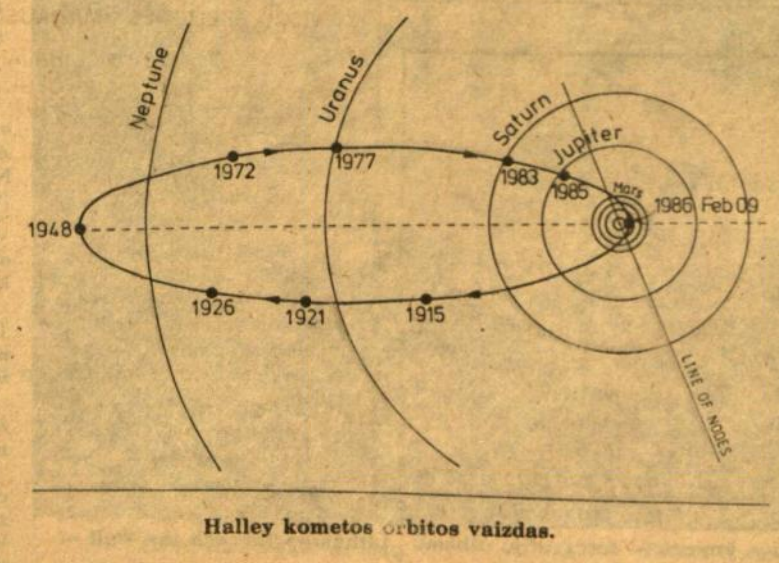
Kovo 10 d. Besileidžiantis mazgas (kometos orbita kerta ekliptiką). 1910 m., kometai esant šioje pozicijoje, įvyko josios tranzitas, t.y. ji perėjo per saulės diską. Šį kartą tranzito neįvyks, nes žemės pozicija bus tam nepalanki.

Kovo 13 d. Europos erdvės agentūros erdvėlaivis Giotto praskrenda netoli Halley kometos branduolio.

Kovo 20 d. Nuo šios dienos iki maždaug balandžio 7 d. gali išsivystyti didžiausias regimas uodegos ilgis. Pietų pusrutulyje 30-toj paralelėj kometa bus matoma rytmečiu, pakilus 60° virš horizonto. Bus nuostabiai gražus vaizdas. Tik mums, šiauriečiams, ji rodysis daug žemiau.

Kovo 21 d. 39 dienos po perihelio. Kometa arčiausiai pribėgusi prie žemės orbitos, bet pati žemė dar neatvykusi, ji dar toli.

(Nukelta į 4 psl.)

Halley kometos orbitos plokštuma sudaro 162° 24 kampa su žemės orbitos (arba ekliptikos) plokštuma. Ji suveda kometa beveik 1,5 bilijono km žemiau ekliptikos plokštumos afelyje ir kiek daugiau kaip 25 milijonų km aukščiau ekliptikos perihelyje.

Partizaninio karo (1944 — 1953 m.) keturiasdešimtmečiui

DR. KAZYS ĖRINGIS

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

Neatsargaus skilimo bedugnėje kartu su Ereliu

Kaip žinoma, praėjusių metų pabaigoje Chicagoje iš spaudos išėjo trečioji pataisyta ir papildyta Juozo Daumanto knygos *Partizanai* laida. Knygos ši laida reikšminga pirmą kartą skelbiamais papildais. Juose yra svarbių žinių, teikiančių galimybę geriau suprasti prieš 40 metų prasidėjusių įvykių reikšmę ir prasmę. Knygos laida, nors nėra dedikuota Lietuvos partizaninio karo pradžios 40-mečiu pažymėti, bet ji šį uždavinį atlieka. Dabar atsirado ir daugiau naujų galimybių tikriau įvertinti įvykius ir žmones, pažvelgti į ateitį ideologinio „skilimo“ bedugnę ir kas už tarimojo skilimo stovėjo, galėjo ar gali stovėti.

Pirmausia mums rūpi neigiami tipai, ištroškę ideologinio skilimo partizanų vadovybėje ir siekė sugriauti ginkluotą pasipriešinimą iš vidaus ir užgrobti jam vadovavimą. Šia proga pabandysime savitai, gal kiek neįprastai įvertinti dviejų ginkluotų rezistencijos tipų vaidmenį partizanų vadovybėje. Turime omenyje Maskvos varomą Albina — Juozą Markulį, vėliau Vilniaus universiteto profesorius, Anatomijos katedros vedėjas, partizanų eilėse žinomas Erelio slapyvardžiu. Antrasis — tai gal net Erelio auka, savanoriškai prisiveržęs iš Vakarų į partizanų vadovybės eiles, turėjęs daug vidinės ugnies blaškytis, nuo suderintų išsvijusių politinių veiksmų atskaldžius Jonas Deksnys, iš pradžių žinomas partizanų vadovybėje Daunoro, o vėliau Hektoro ir Prapuolenio slapyvardžiais.

Kas buvo Markulis, slapyvardžiu Erelis? Koks jo vaidmuo Lietuvos partizanų vadovybėje? Perskaičius naujai paskelbtus dokumentus trečioje Daumanto knygos *Partizanai* laidoje, šis klausimas pilnai nepaaiškėja. Tiesa, knygoje ir jos prielaidose nedviprasmiškai tvirtinama, kad Erelis, kaip aktyvus rezistentas, yra išdavęs partizaninio sąjūdžio reikalą. Tad paklaustina, kaip galėjo užsienio valstybės agentas ką nors išduoti: jis paprasčiausiai naikino pagal parengtą planą. Tai tebūnie suprasta kaip mažas patikslinimas. Dėl Erelio pasidavėlikumo pobūdžio abejoja ir Daumantas:

„Turėdami reikiamų duomenų (sovietai) šantažo priemonėmis (Erelį) privertė suvaidinti Judo rolę... Viena prieleidiu, kad jis galėjo priklausyti komitetui (Vilniuje įsikūrusiam rezistenciniam Vienybės komitetui), nes vėliau paaiškėjo, kad jam (Erelui) buvo žinoma šio komiteto smulkios sudėtis ir kai kurie kiti faktai. Galima prieleisti, kad jis, sugriebtas dirbas rezistencijoje, savo ištrėmimą lengvai pakeitė išdavimais, kuo bolševikai pasitenkino. Galėjo tačiau jau ir tada būti MGB agentas, nes vienybinių pagrindinis išslavimas rodė, kad turėjo būti didelio išdavimo“ (3).

Cia pažymėsime, kad Daumantui šios abejonės galėjo kilti ir dėl to, kad jis neturėjo progos gerai pažinti sovietų sistemos viešąjį gyvenimą. Užtat neįtikėtina, kad sovietų MGB sučiuptam rezistentui Markuliui, vėliau Erelui, būtų leidusi profesoriauti Vilniaus universitete ir būtų patikėjusi taip pavojingą infiltraciją į partizanų vadovybę. Tokių stebuklų paprasčiausiai nebuvo. Kai buvęs „rezistentas“ Erelis profesoriaudamas kaip unguris nardė ir universitete, ir partizanų štabuose, tuomet panašioje opozicijoje, buvusi įvairaus lygio profesūra tik „ant plauko“ laikėsi savo kėdėse ir nuolatos buvo šalinama iš aukštųjų mokyklų. Todėl vargu ar galima abejoti, kad Erelis nuo pat pirmųjų sovietų antrosios okupacijos dienų buvo Maskvos MGB agentas. Greičiausiai jis juo tapo dar Nepriklausomybės laikais arba vokiečių okupacijos metais, gydymas Maskvos raudonuosius užfrontės diversantus ar pan. Ir slapyvardį jam parinko Maskva,

labai būdingą atėjūno psichologijai (Erelis = Oriol, *naš oriol!*).

Juozas-Albinas Markulis (Erelis) gimęs 1913.III.1 Jungtinėse Amerikos Valstybėse, Pittsburghe. 1930-1935 metais studijavo ir baigė Kauno kunigų seminariją, vėliau perėjo į medicinos fakultetą ir jį 1941 metais baigė. Vokiečių okupacijos metais dirbo gydytoju Aukštaitijoje. 1944 metais atsirado okupanto sveikatos apsaugos komisariate ir Vilniaus universitete. Medicinos fakultete iš karto tapo Anatomijos katedros vedėju ir dėstė šio profilio kursą 1944-1948 m. laikotarpiu. Kartu, 1944-1946 metais, buvo Medicinos fakulteto prodekanu. Tai turįs retorinių gabumų, už drąsias mintis mėgstamas studentų ir apskritai kompanijos mėgstamas tipas, pozityvia prasme manieringas, prisilaikęs etiketo paskaitininkas. Jis turėjo gana plačias pažintis intelektualiniuose sluoksniuose, apie jį būrėsi studentai. Todėl netenka stebėtis, kad J. A. Markulis Maskvai bei armijos jėga ir MGB teroru ramstomo Lietuvos okupacinio režimo viršūnėms pasirodė tinkamiausiu infiltruoti Lietuvos partizanų vadovybę ir sugriauti ginkluotą sąjūdį iš vidaus. Štai kodėl 33 metų Maskvos agentas Markulis, slapyvardžiu „Erelis“, 1946 metais pasirodė toks galingas, viską galįs „profesorius“ partizanų vadovybėje. Joks profesorius tada jis nebuvo: jis buvo prieš agentas. Profesorius vardas jam suteiktas tik 1970 metais, po to kai 1968 m. apgynė daktarą. Apie šį judoškų darbą „Trojos arklių“ nevertėtų nė kalbėti, jeigu mūsų tautos likiminiame kelyje nieksio paslaugos būtų pasibaigusios.

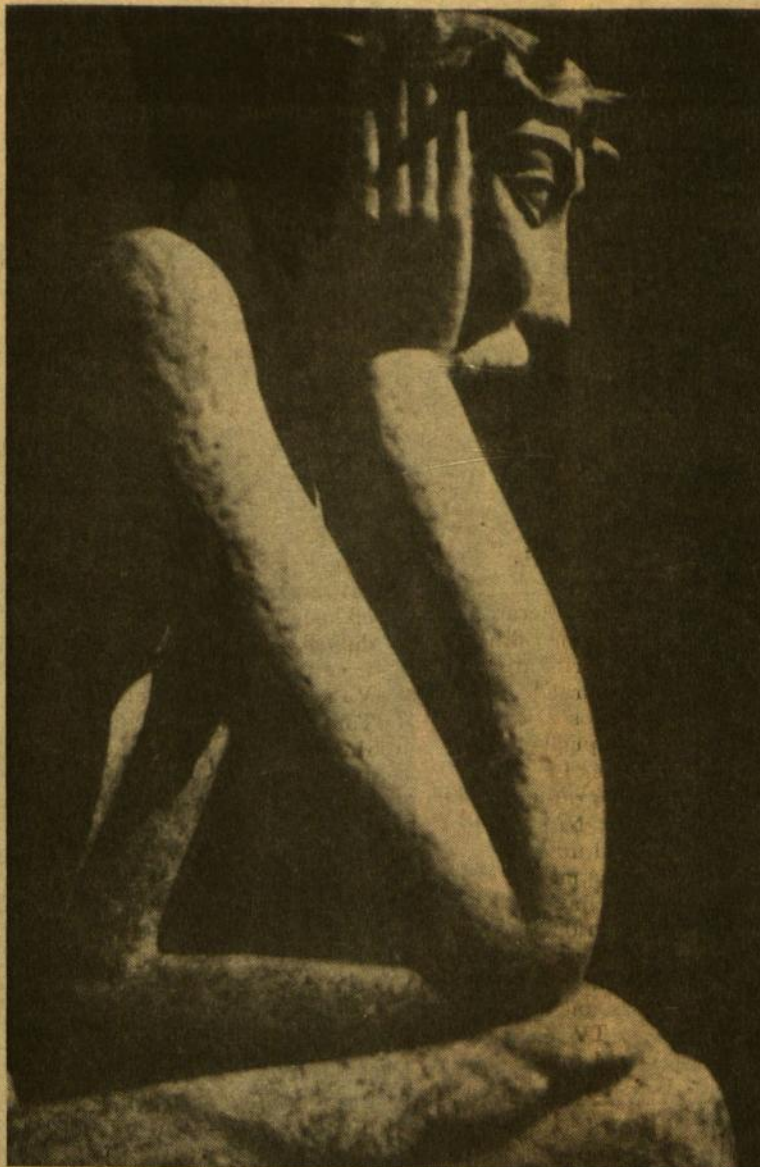
Tad glausit žvilgtelėkite į jo sunkelius ir pasiaikšnimus ir pabandykite įvertinti, ką visą tai reikė praieityje ir kuo tai svarbu ateičiai. Daumantas pažymi, kad Erelis, kaip jis pats tvirtino, vokiečių okupacijos metais veikęs Lietuvos Laisvės Armijos gretose. Daumantas atsargiai daro prielaidą, kad Erelis galėjo jau būti infiltratorius ir pasitarnauti okupantui tuoj po karo sunaikintam Vilniuje įsisteigusių rezistencinių Vienybės komitetų (3).

Ir taip mes atsiduriame į pačią skaudžiausią partizaninio karo vadovybės patirtį ir pamoką, iš kurios kažin ar daug ką išmokome. Kalbama apie skilimo bedugnę, tolygia pražūčiai. Ideologinis skilimas partizanų vadovybėje išsivystė dėl egoistinio motyvu, neatsakingai reikiant nepasitenkinimą, kad kovojanti lietuvių tauta yra krikščioniška. Skilimą indukuojanti ateistinė srovė atsirado iš Vakarų, ir tiesiog neatsargiai, matyt, nesąmoningai, pakio patogią idėją priešui partizanų vadovybės naikinimo planuose. Tai dar vienas tikras įrodymas, kad tėvynės nelaimių metais reikia ypač branginti krikščionybę ir neapgalvotai nesvaidyti į ją įniršio vilyčių, kai reikalo turima su tautos likimu.

Įniršis — taikinyis priešui

O buvo, kaip jau paaiškėjo, taip. Įniršis ant krikščionybės pasiryžė kovoti ir vadovauti partizanams Jonas Deksnys savanoriškai atvyko į pavergtą Lietuvą iš Vakarų (3). Jis atvyko pasitars su savo artimiausiais draugais, kurių tarpe naujai paskelbtuose dokumentuose minimi Vokietaitis, Valiulis, Greimas ir Raila, ir su jam patikimu vadinamųjų kairiųjų partijų atstovais. Užmezgęs ryšius su Lietuvos partizanais J. Deksnys — slapyvardžiu Daunoras, vėliau pasivadinęs Hektoru, sugrįžo 1946 metais į Vokietiją. Bet VLIKas nuo grįžusio iš Lietuvos Daunoro atsiribojo. Ir VLIKas neapsirikto, nes Daunoro veiksmams, pridursime, jeigu dar ir nebuvo pragaištingi, tai jie jau pasidarė taikiniu okupantui. Galima įtarti, kad Daunoro slapyvardžio panašumas į Daumanto net turėjo tikslą klaidinti ginkluotą pogrindį, paskleisti maišatį eilinių kovotojų gretose.

Ir taip Daunoro egoistinės, siaurai ideologinės paskatos išugdė jam pagiežą ne tik prieš lietuvių krikščioniškąją srovę, bet ir prieš VLIKą apskritai. Kai tais

„Rūpintojėlis“ — Aligimanto Kezys nuotrauka iš jo naujos knygos — fotografijų albumo „Lithuania through the Wall — Diary of a Ten-Day Visit to My Native Land“.

pačiais, 1946 metais Daunoras vėl pasiekė Lietuvą, — tai tada jis jau VLIKu niekur nesirėmė ir jo vardo nebeminėjo. Kartu su Daunoru, kaip nurodoma minėtose knygos prielaidose, (3) į Lietuvą atvyko ir Vytautas Staneika-Staneičius, slapyvardžiu Meškis. Jie nuvežė vieno žmogaus parengtą ir jį abiejų remiamą projektą nustatyti ryšį su partizanais, apėinant VLIKą ir pertvarkant partizanų vadovybės struktūrą. Taigi, Daunoras ir Meškis Lietuvoje pateikė projektą įsteigti Vyriausiąjį Lietuvos atstatymo komitetą (VLAKa) ir Bendrąjį demokratinio pasipriešinimo sąjūdį (BDPS). (3) Įsteigtas 1946.VI.10, VLAkas — tai politinės vadovybės centras, parlamento atitikmuo. Tuo tarpu 1946.VI.6.13 įsteigtas BDPS — tai „vyriausybė“, kuri vykdė valdžią per ginkluotą pogrindžio „kariuomenę“. Tuo tikslu 1946.VIII.25 buvo įsteigtas Vyriausias ginkluotųjų pajėgų štabas (VGPS). Daunoras ir Meškis tvirtino, kad tai yra laisvojo pasaulio valia. Šį projektą vizomis „galiomis“ parėmė, kaip

partizanams netrukus paaiškėjo, Maskvos MGB infiltruotas ir ginkluoto pogrindžio vadovybės agentas Markulis-Erelis.

Visagalis Erelis parūpino naujųjų organizacijų vadovybei Vilniuje patalpas, pinigus (žinoma, iš MGB kasos, nors ir sakė, kad tai esą profesūros aukos), antspaudus, blankus dokumentams paruošti ir kt. Siekiant apjungti partizanų veiklą, tuojau buvo sujungtos ginkluotosios pajėgos ir įsteigta jau minėtas Vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų štabas. Štabo viršininku buvo numatytas pulk. Vytis, o adjutantu — Daumantas. Tuo tarpu Daunoras dabar jau vadinosi Hektoru. Ir Hektoras, ir Daumantas, ir Meškis — atvykę iš užsienio, o siaube, jau gyveno arba MGB agento Erelio bute, arba jo sebrų globoje. Hektoras visiškai pasitikėjo Ereliu ir atidengė jam užsienio ryšių srautus, radiogramų šifrus ir kt. Bet MGB neskubėjo likviduoti, taip sakant, „vanagų iš anapus“, ir ruošė visos Lietuvos partizanų vadovybei kapus ir besąlyginę kapituliaciją, kovotojų

nuginklavimą.

Nusiginklavimo reikmė (ir be Erelio malonės) buvo maždaug vienodai dienotvarkėje visose partizanų regioninėse srityse: ir Kęstučio, ir Didžios kovos, ir Tauro, ir tų sričių rinktinėse. Nusiginklavimui, teisingiau legalizavimuisi, motyvų buvo kelias, bet pagrindinis — tai Vakarų valstybių politikos kapituliantiška stagnacija Rytų Europoje, nuolaidžiuojant Maskvai ar neįžvelgiant jos klastos. Klausimas buvo — kokiomis sąlygomis nusiginkluoti ir legalizuotis. Jau 1945 metų pergales prieš Vokietiją dienos amnestija pateikė daug kraupių pavyzdžių, kai, pritariant vadovybei, sudėję ginklus, kai kurie už šventą reikalą kovotojai buvo prieš pažeminti be saiko ir ribų: kai kurie iš jų kankinami ir varinėjami prievartinės išdavystės keliais vėl griebėsi ginklo arba nusizūdė.

Mirties prasmė

Tad daugumai Lietuvos ginkluoto pogrindžio kovotojų buvo visai neįpriimamas Maskvos MGB, Erelio asmenyje pateiktas daug nusiginklavimo planas. Jiems apsipręsti buvo lengva: arba kancios MGB rūsiuose ir mirtis Sibiro vergų lageriuose, arba žūbtūtinė kova Lietuvos žemėje už laimingesnę tėvynę, kad ir kokia beperspektyvė ta kova būtų. Jie gerai žinojo skirtumą tarp jų ir tų bendramiškių, kurie sugaudyti ar mobiliuoti į priešų armijas jau seniai buvo beprasmėms žuvę.

Žvilgtelėję į nusiginklavimo vertę ir prasmę, eikime toliau atvežusių atskaldžius VLAko (Vyriausiojo Lietuvos atstatymo komiteto) ir Bendrojo demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio įkūrimo planą Hektoro-Deksnio ir Meškio-Staneikos keliu. Tas jų neatsargus ateistinio turinio ar geriausiai atveju ideologiškai neturais planas pasirodė visiškai priimtiniu, patenkinančiu Maskvos MGB ir karingojo ateizmo tikslus to, kol Erelis Lietuvos ginkluotam pogrindžiui ir jo vadovybei dėjo kilpą ant kaklo.

Ir taip Meškis vėl išskubėjo į Vakarų. Įsteigęs VLAką ir Bendrą demokratinio pasipriešinimo sąjūdį, paskui jį 1946 metų pabaigoje išskubėjo į Vakarų pranešti ginkluoto pogrindžio „valios“ ir Hektoras-Deksnys. Juos abu, kaip vėliau paaiškėjo, jau lydėjo, o siaube, KGB agentai. Bet ginkluotas pogrindis, apygardų ir rinktinių vadai išreiškė nepasitenkinimą, kad partizanų politinė vadovybė yra sudaroma be jų žinios ir susitarimo. Kai 1946 metų pabaigoje buvo išaiškintas MGB planas nusiginkluoti partizanus ir sunaikinti vadovybę, ir kai jau paaiškėjo, kad MGB jau yra užgrobusi partizanų ryšius su užsieniu,

Daumantas 1947 metų pradžioje gavo įgaliojimus vykti į Vakarų, atstovauti ginkluotą pogrindį ir atstatyti ryšius su pavergtą tėvynę. Daumantui pavyko Gdynėje užčiuopti Hektoro pėdsakus, jį sutikti, jį, laukiantį atvykstant Erelio, didžiai nustebinti ir pranešti jam jo neseniai areštuoto brolio išvadą. O šis atvykęs iš Kauno į Vilnių pas Erelį nedviprasmiškai pasakė, kad Hektoras ir Erelio iniciatyvomis įsteigto Bendrojo demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio Vyriausiojo komiteto vedamą liniją gali turėti tik mūsų tautos priešai. Ši Hektoro brolio iškelta yda priešui buvo tiek svarbi, kad jis tučiuojau po to buvo likviduotas.

Žinia apie brolio areštą ir, aplamai, veiksmingas partizanų vadovybės persitvarkymas, izoluojant MGB agentą Erelį, bei skubus Daumanto atvykimas į Gdynę padėjo Daumantui ir kitiems, nors ir labai sunkiai, įtikinti Hektorą atsiriboti nuo VLAko ir Bendrojo demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio ir vėl remti VLIKą. Tai padaryti Hektorui buvo nelengva, nes jis tiek daug veikė prieš VLIKą ir nirsiant jo viso krikščioniškojo sparno, nesiskaitydamas su faktu, kad už VLIKo stovi kovojanti krikščioniškoji Lietuva. Tuo anaipol neturime pagrindo tvirtinti, kad nebranginančių krikščionybės mūsų tautos ideologinių srovių įnašas ir mūsų kovos už Lietuvos valstybinį suverenitetą ir laisvę yra bevertis. Visai ne. Mes tik norime išryškinti faktą iš žiauriuos praities, kuris parodo, ko verti yra ideologinis atskaldžius ir skilimas, kokią bedugnę lemia netolerantiškumas. Tai visiems pamoka ateičiai, kad gyvendami laisvėje ir siekdami Tėvynę tikruju, valstybingumo ir laisvės vertybių su visa pažūry įvairovės puokštė tiltume po vienu Tėvynės flosofiniu skliautu. O tai reikiška, kad kiekviena ideologinė srovė, keldama aukščiau visko visėms priimtina Tėvynės valstybingumo ir laisvės ideala, sutartinau juos puoštų nepariais darbais.

O dėl Hektoro, tai jo ištikimybė VLIKui tęsėsi neišgal. Jis tą ištikimybę tyliai nutraukė, 1949 metais slaptai trečią kartą išvyko į Lietuvą ir daugiau nebe grįžo. Tik daugiau kaip po 10 metų — Chruščiovo atlydžio laikotarpiu — pasigirdo jau KGB surežisuotos jo išpažintys. Tos išpažintys nuo stalininių skiriasi nebet tuo, kad jam buvo leista įrodinėti, jog jis į Lietuvą vyko ne kovoti, o sustabdyti beprasmį kraujo vadai išreiškė nepasitenkinimą, už kurį neva kalti yra „krikdemai“. Negi pakliuvęs į KGB nagus gali sakyti, kad už žadynes kaltas yra kraštutiniai žiaurus Maskvos okupacinis režimas ir pagal marksizmo-leninizmo dogmą primestai inspiruota tariamoji klasių kova, jeigu KGB taip sakyti neleidžia.

Dėl Meškio-Staneikos, tai šis, kartu su Hektoru, pasibuvęs MGB agento Erelio glėbyje (jo bute), sveikas išnešęs galvą, kaltina Daumantą, kad jis nepagrįstai apkaltinęs Erelį esantį MGB agentu, infiltruotu į partizanų vadovybę. Ir čia užbaigiama „krikdemų“ kaltinimu, bet kokia kaina jų valdžios siekimu ir kitais niekais, lyg jie neturėtų teisės atstovauti krikščioniškajai Lietuvai.

Dėl Erelio-Markulio, tai įsivaizduokime minutėlę, kad šis garbanotas ilgaplaukis iškunigis, išnaršęs ginkluoto pogrindžio štabus ir rinktines, parėmęs užsienio planą sukurti aukščiausiąją ginkluoto pogrindžio politinę ir karinę vadovybę, „rinkęs“ iš profesūros aukas tai veiklai remti, aprūpinęs ją dokumentų blankais ir antspaudais, net ryšius su kapitalistiniais Vakarais nustatęs, siautėjant sovietų teroriui, išlikti gyvas. Jis ne tik pusgyvis ar miręs nebuvo pakabintas ant tvoros ar „laimingesniu“ atveju pasipriešinimo sąjūdžio ir vėl remti VLIKą. Tai padaryti Hektorui buvo nelengva, nes jis tiek daug veikė prieš VLIKą ir nirsiant jo viso krikščioniškojo sparno, nesiskaitydamas su faktu, kad už VLIKo stovi kovojanti krikščioniškoji Lietuva. Tuo anaipol neturime pagrindo tvirtinti, kad nebranginančių krikščionybės mūsų tautos ideologinių srovių įnašas ir mūsų kovos už Lietuvos valstybinį suverenitetą ir laisvę yra bevertis. Visai ne. Mes tik norime išryškinti faktą iš žiauriuos praities, kuris parodo, ko verti yra ideologinis atskaldžius ir skilimas, kokią bedugnę lemia netolerantiškumas. Tai visiems pamoka ateičiai, kad gyvendami laisvėje ir siekdami Tėvynę tikruju, valstybingumo ir laisvės vertybių su visa pažūry įvairovės puokštė tiltume po vienu Tėvynės flosofiniu skliautu. O tai reikiška, kad kiekviena ideologinė srovė, keldama aukščiau visko visėms priimtina Tėvynės valstybingumo ir laisvės ideala, sutartinau juos puoštų nepariais darbais.

Be Erelio-Markulio byla dar nebaigta. Ji turi ir kitą medalio pusę, apie kurią šiandien kalbėti dar per anksti.

Kas jie? Kokie jų vardai?

Ir pabaigai, negalima atskirai nepaminėti Daumanto-Luksos, kuris nušvietė pavergtos tautos ir išsvijęs padangę raiškia pasiaukojimo ir atsakomybės šviesa. Daumantas paskutinį kartą iš Vakarų grįžo į Lietuvą 1950 metų spalio 3 dieną ir maždaug metus laiko kovėsi su priešiu ir vadovavo partizanų rinktinei. Žuvo suklaidintas kagebistų, tarpininkaujant paimtiems ir nelaisvė kankinamiems partizanams. Taip žuvo vienas iš ryškiausių partizaninio karo vadų — Daumantas, už kurio rikiuojasi šimtai ir tūkstantai žuvusių, nukankintų ir nežmoniškos šiaurės lagerių sąlygose numarintų kovotojų. Tai Sakalas ir Steivis, Žaliosis velnias ir Perkūnas, Berzas ir Žilvitis, Žalgris, Žvejas, Rytys ir Žaliaduonis, Butautas ir Tautvėnas, Kregždė, Genelis ir Juodvarnis, Žaliukas, Kazimieraitis ir Žiedas ir daugybė daugybė mįslingais vardais. Jie priklausė prie tų, kurie nujausdami pražūtį šiaurės lageriuose, tremtyje ar sovietų išvartyti fronta, buvo nutarę kovoti už Lietuvą ir gyvi nepasiduoti. Net atlyž sovietų teroriui, kai kurie iš jų ilgai nesilegalizavo. Man teko susitikti latvių, kurie legalizavosi tik apie 1960 metus; esu liudininkas, kai Molėtuose partizanai legalizavosi 1965 metais. Jų didelės aukos kažkiek apsaugojo Lietuvą nuo surusavimo. Tačiau gyviesiems labai skaudu juos ir triumfališkai minėti ar graudinti už nepermaldausiam atkaklumą beviltiškoje jų ir mūsų ginamos idėjos politinėje situacijoje. Jie ėjo prievartos pirmustu savu ir savo tautos žiauriu gyvenimo keliu.

Todėl mūsų uždavinys — prisiekti jų pasiaukojimo, kančių, aukų ir klaidų prisiminimo akivaizdoje būti tobulesniems negu iki šiolei, objektyvesniems, tauresniems, ir sukalbamesniems negu iki šiolei, ir su nepalūžtančiu atkaklumu dirbti mūsų valstybės atkūrimo ir tautos išlikimo ir atgimimo idėjai.

SALTINIAI

- 1 Kaslas, Bronis, *J. The USSR-German Aggression against Lithuania: A Documentary History 1939-1945*. New York: Robert Speller and Sons, 1973.
- 2 Aušrotas, Bronius. *Sunkių sprendimų metai*. Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1985.
- 3 Daumantas, Juozas. *Partizanai*. Trečias pataisytas ir papildytas leidimas. Chicago: [Laisvės fondas lietuviškai kultūrai ugdyti], 1984.
- 4 Lietuvos TSR (Enciklopedinis žinynas). Vyr. encikl. redakcija. Vilnius: „Mokslas“, 1980. 272 psl.
- 5 Eringis, Kazys. „Lietuvos okupacinės 'savivaldos' administracija, jos žinybų su Maskva ir tarpusavio sąveika“. *I Laisvę*, 1984, Nr. 92(129) ir Nr. 93(130).

„Atsiveikinimas su mirusiais“ — Aligimanto Kezys nuotrauka iš jo naujos knygos — fotografijų albumo „Lithuania through the Wall — Diary of a Ten-Day Visit to My Native Land“.

Česlovas Grincevičius pasakoja

MARIJA STANKUS-SAULAITĖ

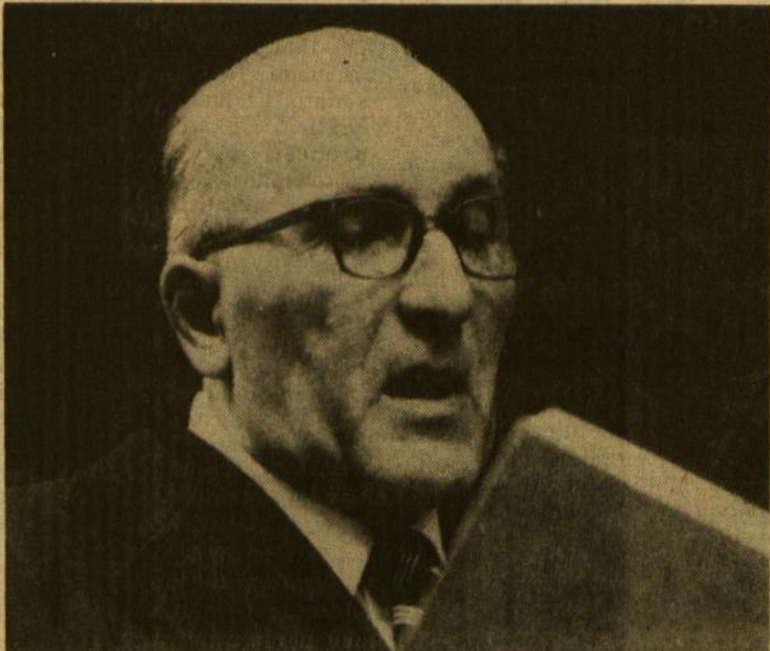
Česlovas Grincevičius. Vidurinio varpai. Pasakojimai ir pasakos. Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1985. Aplankas ir viršelis Ados Satkuvienės. 119 psl. Kaina — 6 dol. Gaunama „Drauge“.

Česlovo Grincevičiaus Vidurinio varpai yra dešimties „Pasakojimų ir pasakų“ rinkinys. Vieni žmonių bei gyvulių pergyvenimų ir praityčių, ir dabartyje žaismingi atpasakojimai — „Nuostabus atsitikimas“, „Nusisekęs rytas“, „Vilniaus laikrodžiai“, „Kėdainių ožka“; kitais nagrinėjami rimtesni konfliktai — „Prasilenkę žodžiai“, „Našlės skatikai“. Svarbiausia knygos dalis, tačiau, yra tos apysakos, kuriose autorius atpasakoja Lietuvos okupaciją, bandydamas skaitytojams atkurti tų laikų baisumą.

Pasakojime „Vidurinio varpai“ (pavadinimas parinktas visai knygai) pereinama iš trečiojo į pirmąjį asmenį, autorius identifikuoja jį su veikėjais:

Negreit žmonės pradėjo skirstytis, šventorių nestovinėjo, naujovių nepasakojo ir neklausinėjo. Kas tie smulkūs naminiai reikaliukai, palyginus su tuo, ką šiandien patyrė, pergyveno. Tie, kurie vėliau po mūsų gyvens, ar jiems bus suprantama, ar jie pajus padėties ritumą? Mažai kas ir tikės, ką pergyveno ir iškentėjo jų tėvai ir tėvų tėvai. Geriausių atvejų jiems bus tik kaip legenda, herojiška istorijos iškarpa. Jų širdys nesuvirpės.

(psl. 36) Norėdamas paveikti kitos generacijos širdį Česlovas

Česlovas Grincevičius

Nuotrauka Jono Kuprio

Grincevičius jausmingai aprašo lietuvių kančias, sovietams, „svetimiems“, naikinant jų kraštą, tikėjimą ir gyvenimus. „Pirmasis sniegas“ iš šuns požiūrio rodo instinktyvų skausmą, viskam staiga brutaliai pasikeitus. „Bažnyčios statytojas“ priešpasto darbus tų, kurie bažnyčias statė, ir tų, kurie bažnyčias griauja ir statytojus užmuša; kartojami šv. Rašto žodžiai „žmonės mano, ką aš jums padariau“ tai nesuprantamai, neužtarnautai skriaudai išreikšti. Senutė paskutinį kartą stebuklingai išgirsta komunistų užrakintus, nutildytus varpus apysakojame „Vidurinio varpai“.

„Tyrlaukių rožė“ išdygusi Sibire iš žiedo, iškritusio iš mirštančio mylimojo rankų: „Vėl perkūno trenksmas šoviniui“. Sulenkti

pirstai atsileido. Tyruose pabiro sutrintas žiedas“ (psl. 56). Žiedas — ir šie pasakojimai — liudija nemirtingą meilę, ištikimybę ir, galop, pergalę. Nors viskas atrodo beviltiška, kas nors išlieka.

Vagonai slenka, tolsta. Nėra priemonių juos sulaikyti, stebuklas neįvyksta, nėra žemiškos galybės tam sutrukdyti. Ar galima rasti žodį, pasakyti tai, ką pergyveno tie, kurie akimis galėjo tik iš tolo palydėti, vežamuosius laimint, medines dėzes ant ratų su mylimiausiais žegnotais?

— O kodėl niekas neišsprogdi- no geležinkelio bėgių ir nesulaikė traukinio riedėjimo? — kažkas emė šaukti po laiko.

— Greičiau kiekvienas kąsnis pavirs akmeniu, negu mes pamiršime šią dieną, jeigu šių skriaudų, nekartosime vaikų vaikams, amžių amžiams! (psl. 53)

Česlovas Grincevičius randa

Naujos knygos pirmu žvilgsniu

Edita Nazaraitė. Medaus ir kraujo lašai. Eilėraščių rinkinys. Chicago: Ateities literatūros fondas, 1985. Literatūros serija nr. 31. Spaudė „Drauge“ spaustuvė, 4545 West 63rd Street, Chicago, IL 60629, 80 psl. Kaina — 6 dol. Gaunama „Drauge“.

Editos Nazaraitės vardas mūsų literatūriname pasaulyje dar mažai girdėtas, nors jos eilėraščių pluoštas, išspausdintas Drauge š.m. sausio mėn. 19 d., sužadino susidomėjimą nauju, savitu poetiniu balsu mūsų pačių tarpe — eilėraščiai „Sapnas — istorija — legenda“ arba „Istorinė vizija Vilniuje“ atrodė kaip iš mūsų kalbos žodžių nulietos emblemos mūsų ryšiui su savo tautos praeitimi, kurio kitaip turbūt ir neįmanoma išsakyti kaip tik eilėraštyje.

Dabar Ateities literatūros fondas išleido pirmąjį Editos Nazaraitės eilėraščių rinkinį, pavadinimą „Medaus ir kraujo lašai“. Tai nemažas poezijos rinkinys — 47 eilėraščių, 80 puslapių. Kas toji Edita Nazaraitė? Leidėjai knygos applanke jos biografiją taip apibūdina: „Edita Nazaraitė gimė 1955.XII.10 Vilniuje, tarnautojų šeimoje. Piesti pradėjo ankstyvoje vaikystėje, jau 1962 m. rudėnį lankė piešimo būrelį. 1963-1974 m., besimokydama Salomėjos Nėries vidurinėje mokykloje, lankė įvairius piešimo būrelius, 1964 m. tapo TV vaikų piešinių konkurso „Mano pasaulis“

žodžius toms skriaudoms apsaugoti, tiems įvykiams atpasakoti tokiu būdu, kad jie būtų dalis tautos palikimo. Stilius vaizdus, kartais liaudiškas tonas sentimentalus, skaudus; įvykiai apibendrinti, kad apimtų visas lietuvių šeimas, tų įvykių paliešanas, visus kaimus ir miestus, jų pakeistus. Seniai laukta ši Česlovo Grincevičiaus naujoji knyga.

laureate. Piešimas buvo neatskiriama jos žaidimų dalis. Be galo mėgo skaityti ir pati kūrė pasakas, kurias papildydavo savo vaikiškais piešiniais. Todėl, 1974 m. įstojo į Vilniaus Dailės institutą, pasirinko iliustratorės specialybę. Eilėraščių pradėjo rašyti vidurinėje mokykloje, apie 1973 m., nors pirmąjį eilėraščių parašė dar vaikystėje — apie snaigę, kuri vis skrenda kažkur, ir skrenda, ir niekaip negali nutūpti. Pirmą ir paskutinį kartą Lietuvių periodikoje jos eilėraščių buvo išspausdinti 1976 metais. 1980 m. Edita Nazaraitė baigė Dailės institutą. Bendradarbiavo su Vagos leidykla, iliustruodama knygręles vaikams. Bendradarbiavo ir periodikoje kaip poezijos ir vaikų literatūros iliustratorė. Taipgi rašė eilėraščius ir pasakas vaikams, kurias buvo pristatę Vagos leidyklai. Nemažai dirbo estampo srityje, sukurdamas ciklus: „Zodiako ženklai“, „Paros dalys“, „Meilės lyrikai“, „Vanduo ir ugnis“ ir kt. 1984 m. iškeliavo į Vakarų. Šiuo metu gyvena Toronte, Kanadoje. Dauguma šio rinkinio eilėraščių buvo parašyti 1981-1982 metais. Kiti sukurti gerokai anksčiau įvairiais metais. Pačių naujausių eilėraščių pluoštas parašytas pastaruju metu jau Graikijoje ir Kanadoje.“

Į Editos Nazaraitės poetinį balsą dar nesame spėję įsiklausyti, daugelio jos eilėraščių asmeniškos kalbos niuansų dar nebūsime išsifravę, tačiau jau ir dabar skaitytojas, atvertęs knygą, jaučia, jog čia susiduria su tam tikra kūrybine energija, išsiskaidančia ir vedama reikalo susitikti, apvaldyti ir į poetinį pavidalą (vienintelį dar žmogui leidžiamą prasmės ieškojimą?) įsprausti tą žmogiškosios patirties dalį, kuri yra niekas kitas, kaip nerimas. Poetė verčiama atsiskaityti su chaosu, su netektimi, su skausmu dėl to, ką yra palikusi ar galbūt net atsizadėjusi, verčiama priimti ateities, naujos pasaulio galimos sandaros iššūki. Visa tai, ji žino, šioj žemėj tegali padaryti poezijos žodis: O šis — kur žingsni

žengė, / Ten garbanos jazminų dygo, / Ir tūkstančiai lakštingalų / Pakilo nuo šakų / Suleisti akmenų („Poetas“, p. 41).

Rinkinys padalintas į dvi dalis: „Nesemk nevilčius“ ir „Medaus ir kraujo lašai“. Jos abi mena tuos du esminius prieštaravimus, į kuriuos poetės žodis nukreiptas. Pirmasis — „Nesemk nevilčius“ yra tartum sau pačiai perspėjimas, nes kaip tik su nevilčium rungtis visi jos eilėraščiai — ir niekur dar neteko užtikti taip gražiai išsakytos būdingos mūsų laikų kultūros antropologų įžvalgos į žmogiškos kūrybos apraiškas kaip šios knygos eilėraštyje „Vėjas kuria poeziją“: Vėjas šaukia paskui save / Žiedadulkes, lapus, sniegą, / O tie lekia visu būriu paskui jį: / Nė vienas nežino — kur, / Tik lekia, lekia, / Padirbtą beprasmybės veidrodį“ (p. 30). O pavadinimas „Medaus ir kraujo lašai“ (nors būtų galima dėl jo žodinės išraiškos suabejoti ir tuo pačiu leidėjus klausiti — ar tikrai reikėjo visą rinkinį pavadininti šia fraze) tačiau vis tik nurodo tam tikrą poetės kūrybos savybę: tai pajutimas, kaip persiopyne ir sumišę yra žmogiškosios patirties prieštaringi esminiai

sandai: Pražysta nepažinta / Mirties Juodoji Rožė, / Jos dvelksmas vienkartinis / Taip skaudžiai panašus / Į vienintelį / Gyvasties Raudonąjį Erškėtį (p. 38).

Kitas šio Editos Nazaraitės rinkinio bruožas, kuris paveiks skaitytoją, yra jos pasirenkama žodinė vertosuma poetinei intencijai įkūnyti. Ji mėgsta aliteraciją, pvz., eilėraštis „Nuotaika“, skirtas Violetai K., yra grakštus violetinis žaidimas. Bet dar labiau, ji įstengia sukurti netrumpą eilėraščių („Pasikalbėjimas“) tokiomis užuominomis, už kurių žaidžia neįtartas žodis (Lietuva?), kuris tačiau dėka to neįtartimo auga, stiprėja, švyti iš už eilėraščio ir taip plečia viso eilėraščio prasmę. Ir tada — paskutiniame rinkinio eilėraštyje labai kukliai, paprastai jis ištarimas — „Lietuva Motina...“ (p. 76). Poveikis? Tegul jį patirs pats skaitytojas.

Rinkinys iliustruotas pačios autorės meno darbais.

Santaros-Šviesos suvažiavimas

Santaros-Šviesos Federacijos 32-asis suvažiavimas įvyks 8.m. rugsėjo mėn. 5-8 d. Tabor Farm, Sodus, Michigan. Suvažiavimo programoje dalyvauti pakviesti: Kazys Almenas, Živilė Bilaišytė, Algimantas Bučys, Alfonsas Eidintas, Vytautas Kavolis, Violeta Kelertienė, Ise Lehistė, Leonas Lėtas, Marcelijus Martinaitis, Vytautas Martinkus, Algis Mickūnas, Liūtas Mockūnas, Laimonas Noreika, Koestas Ostrauskas, Liūnė Sutemė, Rimvydas Šilbajoris ir kiti. Šeštadienį, rugsėjo mėn. 7 d., bus literatūros vakaras. Suvažiavimo metu taip pat vyks paraoda, veiks spaudos kioskas.

Norintiems suvažiavime dalyvauti registruotis reikia iki 8.m. rugsėjo mėn. 1 d. adresu: Santara-Šviesa, M. Paškevičienė, 3308 West 62nd Place, Chicago, IL 60629 arba tel. 312-434-8836.

Edita Nazaraitė

LIETUVIŲ DIEVDIRBIAMS

Aštrus it dalgis
Išdavystės skonis,
Pagardintas kraujo užtaisau,
Net vaikiškos širdys
Žiaurėdamos sumedėja —
Iš jų dievdirbiai
Rūpintojėliams sielas drožė,
Ir, savo akių liūdną
Nerimą dovanoję,
Paliko saugoti
Einančiuosius pro šalį...

ATOSLŪGIS

Atsigula ant žemės
Pavargęs dangus,
Jau iškaudo jam
Žydros kojos,
Šitiek keliauvus per debesis.
Išsigandę fabričių dūmai
Sulenda atgal
Į gimtuosius kaminus.
Išėina jūra pasivaikščioti gatvėmis.
Mėlyna tamsa
Auksina langus, kad
Bent kiek panašėtų
Į viltį žadantį kvietimą.
(Kas čia piešia žvaigždes?
Duokit mums duonos
Ir būtinai — žaidimų!)
Smarkiai trinktelė
Geležiniai vartai,
Suūkia milžiniškas laivas
Kaip žalia uola —
Jau saulė lipa laiptais.
O ryte...
O ryte žmonės išėina gatvėn,
Nustebę renka kriaukles,
Pilnas keistų jūros simfonijų,
Klauso, klauso, pradeda šokti
Patys su savimi
Ir grįžta į namus
Išgert baltos kavos.

Torontas, 1985 m.

VĖJAS KURIA POEZIJĄ

Kur neša vėjas
Tokią didelę saują lietaus?
Švari diena lyg tik ką

Plautos grindys —
Net baisu įeiti
Ir pasisakyti savo vardą,
Kai vėjas visiškai be tikslo
Kažkur neša didelę
Saują lietaus.

Sutrūpintų bei šiaip taip
Atrestauruotų dienų svartyje
Visi ieško virvių —
Pririšime
Vėją prie patio gražiausio pasaulyje
Kuolo — tegul tarnauja,
Tenesislaišto pakimiems,
Palaukėm.

Vėjas šaukia paskui save
Žiedadulkes, lapus, sniegą,
O tie lekia visu būriu paskui jį:
Nė vienas nežino — kur,
Tik lekia, lekia, lekia,
Numoje į prasmę —
Padirbtą beprasmybės veidrodį.

Torontas, 1985 m.

GRĖSMĖ

Geltona saulė
Pabučiuoja Mėlyną saulę
Ir gimsta Žalia Planeta
Su žaliais žmonėmis
Ir jautukais su žaliom
Jūrom ir dangumi
Žuvis ir paukščiais žaliais
Ir žalią smėlį pusto
Žalsvi vėjai ir gena debesis
Žalius link žaliosios
Dievo akies
O kaimyninėje žvaigždėje
Tupi raudonakis
Juodas paukštis
Ir nori sulesti
Dviejų saulių vaiką

Visad būsi kam nors reikalingas:
Vėjo skvernuos įsipynusiai šiukšlei,
Egzotiškai gėlei, benamiui šuniui
Arba mylinčiam žmogui.
Visad būsi užmirštas,
Kai nusiaplūkus diena
Trenks savo nepabaigiamus darbus
Ir išskubės į miego karalių.
Kai užges artimųjų akyse
Tavo paveikslas šviesa.
Kai visi traukiniai išvyks

Iš tavo varganos stoties.
Visad būsi kankinamas
Bedalių motinos — Vilties,
Ta keksė visad atkiša krūtį,
Pritviniusią beprotiškiausių norų,
Nerealių vaizdinių,
Niekam nereikalingos paguodos.
Visad būsi gyvas,
Smaugiamas noro išlikti,
Nesuteršti tobulai egzistuojančio kraujo
Ir nesuvokiamos sielos.
Kuomet žvelgsi į savo būties bedugnę,
Ir joks aidas tavęs neatkartos,
Gyvybę tavo kurstys
Šimtai neatsakomų klausimų.

Atenai, 1984 m.

Editos Nazaraitės iliustracija jos poezijos rinkiniui „Medaus ir kraujo lašai“.

APIE DUONĄ

1.
Kaip atrodo
Kasdieninis natiurmortas?
Sakrališkai balta staltiesė
Lyg ramunės žiedlapis
Be nuodėmės.
Juoda duonos pluta,
Sodri kaip darbas,
Išbrides iš prakaito,
Ir dvi mylinčios rankos.

2.
Lėtai ir iškilmingai
It nėščios moterys
Linguoja apsunke
Rugio varpos,
Pritvinę būsimos gyvybės.

3.
Turėdamas širdį,
Kaip gražiausią
Pasaulio žiedą,
Ir sklindančią dvasią,
Lyg rugių lauką bekrantį,
Su vienu duonos kepalėliu
Gali tūkstantines minias
Pamaitinti.

Laikas nuėmė
Nuo kupranugariškos
Mano jaunystės
Nepakeliamą pažinimo mantą,
Ir aš prazilau
Į baltą kovarnį.
Netikėtas palengvėjimas
Man dovanojo Du Sparnus.
Bet tuoj pat prisistatė
Mokesčių Rinkėjas
Ir pareikalavo Vieno Sparno.
Viešpatie,
Kaip aš būsiu Paukščiu?

PASIKALBĖJIMAS

Mano vienatvės žemė
Jau suarta ir užsėta,
Nežinau, kas nuims derlių,
Nes manęs laukia ilga,
Ilga kelionė į kadais
Susapnuotą šalį,
Per lietu, per lietu —

Per dangaus ir motinos Skausmo pasiuntinius.

Visų dievų užmirštam pajūry,
(Dideliu meilės delnu
Užklotum tą žemę)
Tūkstančius kartų parduota,
Tūkstančius kartų sukilusi
Už savo baltą žodį,
Po lietaus debesimis — o, ironija —
Šimtų istorijos gaisrų nudeginta,
Peršviečiamom gintarinėm šaknim
Išikabinus į šventą dirvą!
Bitele mano, sieroji,
Grūžti į perpildytą širdies korį
Tebenešanti...

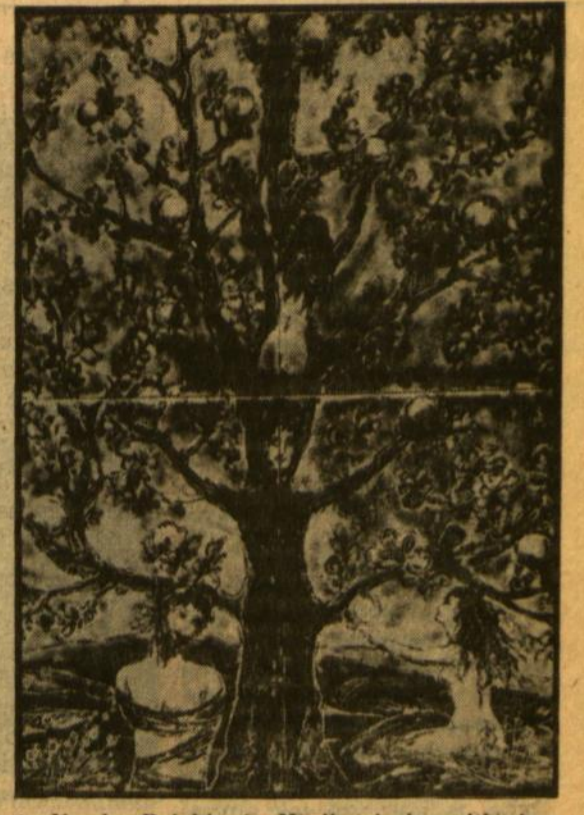
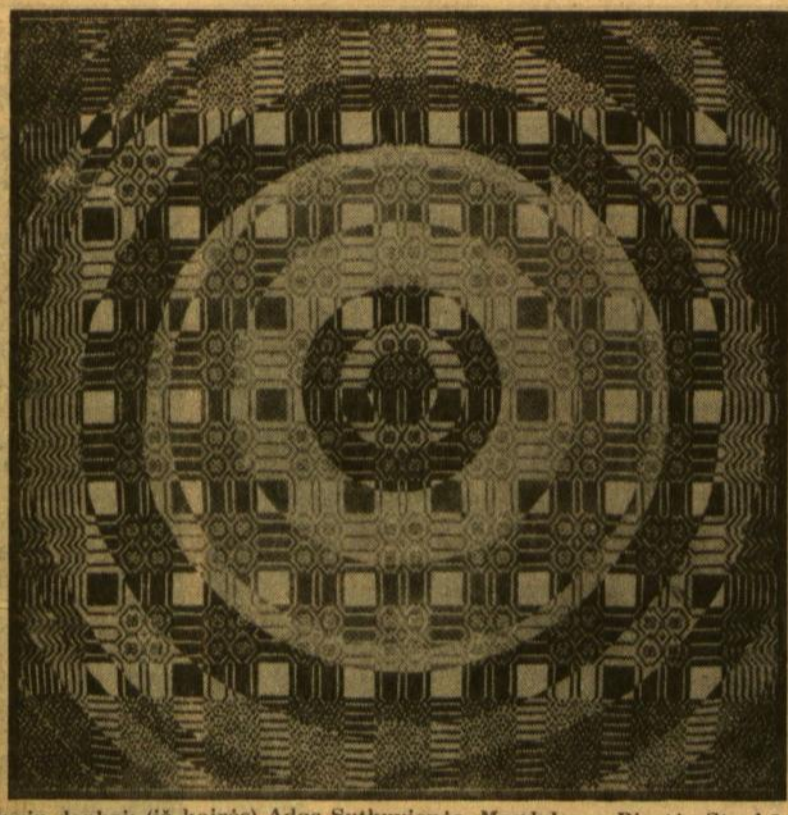
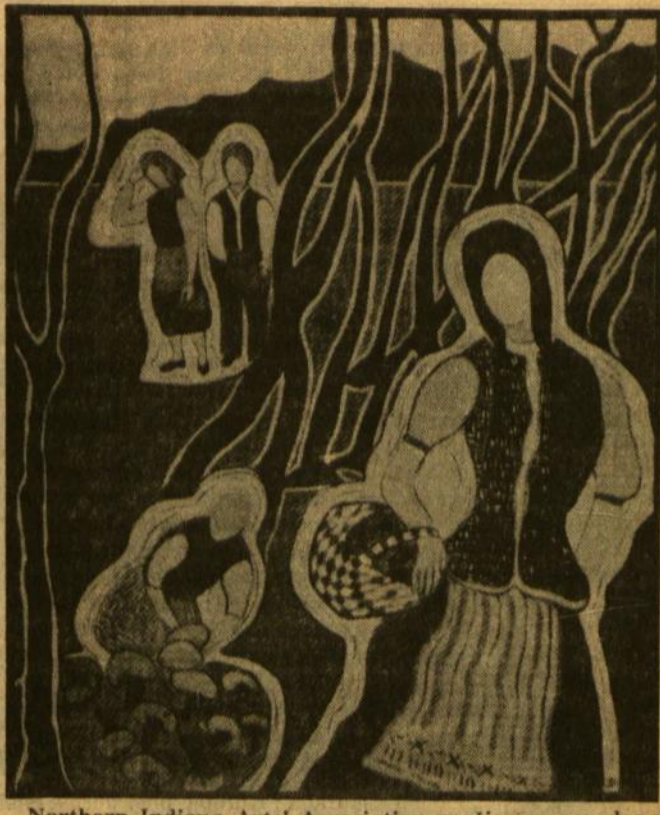
Visi tavo keliai skuba
Atsiklaupti prieš
Motiną Vartuos:
Aušros spinduliai
Apgobta jos galva —
Taip šviečia mūsų meilė.
(O, kas tokią sopulingą
Tave nutapė?)
Kokie sidabro paukščiai
Tau numetė stiprybės
Stebuklingą plunksną,
Mažiausioji dukraite.
Pabelsk lietaus lašais
Į neblunkančią mano atmintį:
Sukviesiu tavo pasiuntinius
Prie vakarienės stalo
Tolimam krašte
(Kas darsyk mus išduos,
Lyjant lietu)
Per lietu, per lietu,
Į kadais susapnuotą šalį
Ilga ilga kelionė
Manęs laukia.
Nežinau, kas nuims derlių,
Jau suarta ir užsėta
Mano vienatvės žemė.

Torontas, 1985 m.

Lietuva Motina,
Tavo skausmas
Širdį pavertė akmeniu,
Ir dabar ją sunkiai nešu.

Vilnius, 1982 m.

(Iš rinkinio Medaus ir kraujo lašai, kurį šiomis dienomis išleido Ateities literatūros fondas Chicagoje.)

Northern Indiana Arts' Association ruošiamos parodos dalyvių darbai: (iš kairės) Ados Sutkuvienės, Magdalenos Birutės Stankūnienės, Vandos Balukienės, Marijos Ambrozaitienės.

Halley kometos dienoraštis

(Atkelta iš 1 psl.)

Kovo 25 d. Uodega gali būti nusidriekus iki 30°.

Balandžio mėnuo. Halley kometą pačiam savo grožy. Pietų pusrutulio gyventojams bus neužmiršamas vaizdas. Bet šiaurės pusrutuliu ji bus per žemai. Į šiaurę nuo 50 paralelės ji pirmąsias dvi balandžio savaites iš viso nepakils virš horizonto. Mėnesio pradžioje kometa pereina iš Saulio į Pietų vainiko žvaigždyną. Ji jau toli į pietus nuo dangaus pusiaujo ir patogi stebėti rytmečiais pietų pusrutulyje. Pirmosios savaitės pabaigoje kometa bus šviesiausia. Josios koma švies gal daugiau, negu 2.1 ryškumu, jos skersmuo sieks pusę mėnulio skersmens. Lenkta dulkių uodega bus tarp 20 ir 40 laipsnių ilgio.

Balandžio 11 d. 60 dienų po perihelio. Antras priartėjimas prie žemės (pirmas priartėjimas buvo 1985.XI.27) per 63 mil. km. 1910 m. gegužės mėn. šis atstumas siekė tik 21 mil. km. Kometa gerai matoma pietų pusrutulyje. Kai priartėjimo metu žemė ir kometa prasilenks, didžioji dulkių uodega suksis padangėje prieš laikrodžio rodyklę nuo šiaurės vakarų per šiaurę į šiaurės rytus. Kometa greitai juda iš vieno žvaigždyno į kitą. Per tris savaites perlėks Skorpiono, Aukuro, Normos, Vilko, Kentaurio ir Hidros žvaigždynus.

Balandžio 21 d. Po šios datos kometa vėl rodosi vakarais, ir stebėjimo galimybės šiaurės pusrutulyje gerėja.

Balandžio 24 d. Kometa jau juda į šiaurę, dangaus pusiaujo kryptim. Šią naktį Ramiajam vandenyne ir Azijoje matomas idomus gamtos reiškinys: kometa ir mėnulis užtemimas. Kometa galva bus apie 40° į pietryčius nuo pilnatis ir Halley bus sunkiai matoma. Mėnuliui palengva temstant, Halley ryškės. Tolučiai prasidėjus, kometa švies visa savo jėga. Jos ryškumas bus 3,5, uodega iki 10°, o gal ir 15° ilgio. Tikimasi įspūdingų šio reto reiškinio fotografijų.

Balandžio 29 iki gegužės 15 d. Tai Eta Akvaridų meteorų lietaus stebėjimo periodas. Šis meteorų lietus siejamas su Halley kometą, kuri orbitoje pribarsto savo pačios nuotrupų bei dulkių.

Gegužės mėnuo. Žemė praeina gana arti kometos orbitos. Padidėja meteorų aktyvumas (Eta Akvaridai), bet kometos veikla smarkiai menkėja. Ji smarkiai tolia nuo saulės, neria į šurpią erdvę tamsą. Dieninis regimas greitis tarp žvaigždžių žymiai sumažėja. Iki pat 1987 kovo mėn. ji sukūnėsis Sekstanto, Puodelio ir Hidros žvaigždynų srityje. Kai žemė artės prie kometos orbitos plokštumos, jos tiesi ir siaura uodega bus apie 10° ilgio. Koma bus gana didelė, apie 4 ryškumo.

Gegužės 15 d. Halley jau per silpna nuogai akiai. Įžiūrima tik binokliais ar mažu teleskopu.

Po gegužės mėnesio. Mažais bei vidutiniškais instrumentais kometą galima bus sekti iki liepos paba-

gos ar rugpjūčio pradžios. Artėdama į konjunkciją su saule, ji susilpnės iki 9 ryškumo. Tai bus paskutinė progą kometa pamatyti. Kai lapkričio mėnesį ji vėl pasirodys rytmečio padangėje, jau bus mažesnis instrumentams nepriinama. Sudie, kometa išdidi!

1987 m. balandžio 1 d. Halley kometa nutolusi nuo žemės 685 mil. kilometrų. Ji 1300 kartų silpnėsi už silpniausią nuoga akim matomą žvaigždę.

2024 metai. Ir vėl afelis. Vėl pasirošimas grįžti į saulę ir į žemę naujam, jau ateinančio šimtmečio pasirodymui.

2062 metai. Naujas Halley kometos perihelis.

Ar 1985-86 m. Halley kometos pasirodymas bus tiek pat įspūdingas, kaip ir 1910 metų, pareis nuo to, kuriame žemės pusrutulyje ją stebėsime. Šiaurės pusrutulio žmonėms ji nebus tokia imponantiška, kaip pietų pusrutulio stebėjimo metu. Šiaurėje ji nepakils pakankamai aukštai virš horizonto, o po perihelio ji nuslinks tolyn į pietus nuo pusiaujo, kur sužibės visu savo grožiu, iškilusi aukštai padangėje. Be to, kometa šį kartą neprieis prie žemės taip arti, kaip 1910 m., ir būsimie mes, šiauriečiai, laimingi, jei iš viso ją pamatysime. Nereikia tikėtis, kad kometa padangėje šluotų žvaigždes savo didžiule uodega. Tokį įspūdį sudaro spaudoje dažnai vaizduojamos išdidintos kometų nuotraukos. Tuo tarpu padangę skliaute kometos vaizdas kai kam gali pasirodyti gana nuvilniantis, panašiai kaip garsioji Kohoutek kometa 1973-74 m.

Kas labiausiai trukdo stebėti kometa? Visų pirma miestų bei aerodromų šviesos. Reikia važiuoti kokias 40 ar 50 mylių tolyn nuo didžiųjų miestų, kad padangę taptų pakankamai tamsi. Kitas kometos priešas yra mėnulis. Kai šviečia pilnatis, kometa sunku įžiūrėti. Dar galima toleruoti mėnulį, kai jis tapęs plonu pjautuveliu, t.y. kai jis jaunas arba vėlyva delčia. Kitu atveju mėnulis turi būti žemiau horizonto. Taip pat didelė kliūtis yra debesys ir ankstyvo ryto rūkas. Pastarajam išvengti labai tinka dykumos, jei jos nesunkiai pasiekiamos.

Kadangi kometa šiaurės pusrutulyje nepakils aukštai, stebėjimui reikia rasti vietą, kur pietų horizontas būtų plokščias, lygus, be kalnų, kalvų, be medžių bei pastatų. JAV-se geriausia stebėjimo vieta laikoma Florida, ypač pietinė jos salelių vartinė Keys su Key West miestu. Taip pat neblogos stebėjimo sąlygos turėtų būti pietinėj Kalifornijoje, Arizonoje, Teksase. Pietų pusrutulyje visur bus patogiu Halley kometa stebėti: Vidurio ir Pietų Amerikoje, Havajuose, Australijoje, Afrikoje. Jau dabar organizuojamas ekskursijos laivais bei lėktuvais į pietinius kraštus specialiai Halley kometai stebėti.

Šiaurės pusrutulyje kometa atrodo įspūdingiausiai prieš perihelį, t.y. gruodžio pabaigoje ir sausio pradžioje, o pietų pusrutulyje po perihelio, kovo ir balandžio mėnesiais. 1986 m. sausio mėn. šiaurės pusrutulyje kometa

bus geriausiai matoma pirmąsias dvi savaites vakarais, saulei nusileidus. Jaunas mėnulis bus tada 1.10, pilnatis 1.26. Vasario mėnesį perihelis. Kometa bus paskendus saulės spinduliuose. Kovo mėnesį kometa geriausiai bus matoma vidurines dvi savaites ryttais, prieš auštant. Jaunas mėnulis bus III.10, pilnatis III.26. Balandžio mėnesį geriausiai matoma irgi vidurines dvi savaites rytmečiais. Jaunas IV.9, pilnatis IV.24. Gegužės mėnesį — pirmąsias dvi savaites vakarais. Jaunas V.8, pilnatis V.23.

Gana tamsi nakties padangė būna Dainavos jaunimo stovyklos rajone, nes toli nuo didžiųjų miestų. Jei kam tuo metu tektų ten būti, patartina kometos pasižvalgyti. Tik viena bėda Dainavoje, — nėra lygias, plokščio horizonto pietų pusėje. Be to, ieškant kometos, reiktų užgesinti visas rajono šviesas.

Stebint kometa, gera turėti teleskopą. Bet jis naudingas tik tada, kai yra daug patyrimo su juo. Neturint patyrimo, teleskopas tampa nepatogiu griozdu, sukeliančiu nusivylimą. Patogiausias vis dėlto geras binoklis, ypač kai tenka toli važiuoti, ieškant tinkamos stebėjimo vietos. Tad sėkmės stebėjimo visiems tiems, kurie trokšta bent pamatyti garsiąją kometa, nes Bernardas Brazdžionis jau daugiau kaip prieš 40 metų rašė:

*Begalinis Viešpaties pasaulis:
Zemė, žvaigždės ir daugy-
keliai.
Siapus saulės ir anapus saulės
Svietia vien tik Jojo
spinduliai.*

Vilniaus universiteto observatorija, įsteigta 1753 m., viena iš seniausių astronomijos mokslo įstaigų Europoje. — Algimanto Kežio nuotrauka iš jo naujos knygos — fotografijų albumo „Lithuania through the Wall — Diary of a Ten-Day Visit to My Native Land“.

Lietuvių meno paroda Indianoje

Lietuvių menu susidomėjusi ir jam labai palankiai nusiteikusi Northern Indiana Arts Association pasiūlė lietuviams suorganizuoti kilnojamą meno parodą. Tokių progų pasitaiko labai retai. Norėdamas šį momentą tinkamai išnaudoti, organizacinis komitetas, vadovaujamas Emilijaus Holenderio, nutarė į talką kviešti jau anksčiau mūsų visuomenėi gerai žinomas menininkes: Mariją Ambrozaitienę, Vandą Balukienę, Magdaleną Birutę Stankūnienę ir Adą Sutkuvienę. Jos yra prityrusios skirtingų meno šakų atstovės ir todėl yra pagrindo tikėtis, kad jų kūrinių rinkinys bus labai įvairus ir turiningas. Jau pats parodos pavadinimas „Women of the Dunes“ nejuokiomis nukels mus į Baltijos kopas, į tolimą, mielą tėvynę. Šių moterų dailininkių meną darbai, kurių parodoje bus daugiau kaip penkiasdešimt, atskleis mums garbingą ir jausmais persunktą mūsų praeitį, o kitaudamiams parodysim mūsų tautinį susipratimą ir teise egzistuoti visų kitų kultūringų bei laisvę gerbiančių tautų tarpe.

Paroda truks visą mėnesį, nuo rugpjūčio 25 d. iki rugsėjo 30 d. Parodos globėjai yra Indiana Arts Commission ir National Endowment for the Arts. Atidarymas su vaišėmis įvyks rugpjūčio 25 d., 2 v. p.p. Northern Indiana Arts Association patalpose, 8317 Calumet Avenue, Munster, Indiana. (Vykti 94-ju keliu iki Calumet South, paskui iki trečių šviesų.) Tai progai yra pakviestas JAV-se pagarsėjęs dainininkas, kompozitorius ir gitaristas Andrew Calhoun atlikti liaudies muzikos programą. Parodos organizacinis komitetas kviečia visus lietuvius gausiai dalyvauti.

P. Noreika

„Iš Lagano į Londoną — per Lietuvą!“

Tarptautiniame teatro festivalyje Muenchene dalyvavo ir Belfasto profesionalaus teatro trupė „Charabanc“, iš Šiaurės Airijos atvežusi pjesę „Now You're Talking“ pastatymą, pakartotą tris vakarus pačioje birželio pradžioje. Pjesė iš dalies pačios trupės sukurtos trilogijos paskutinė dalis. Trilogijos pirmoje dalyje pasakojama apie šio šimtmečio pradžioje linų apdirbimo fabrike dirbusias aires. Antroji dalis vyksta 1949 metais, o trečioji jau šiuo laiku. Trilogija pagrįsta pasikalbėjimais su Belfasto gyventojais. Tai, pasak aktorių, „gyva istorija“. Dailiai išleista teatro trupės „Charabanc“ programa atskleidė netikėtumą. Akį vėrė pirmojo straipsnio antraštė — „Iš Lagano į Londoną — per Lietuvą!“ Čia aprašomos belfastiečių gastrolių Sovietų Sąjungoje ir Lietuvoje praeitį rudenį. Per savaitę aplankyti trys miestai — Maskva, Vilnius, Leningradas. Kaip pažymi delegacijos vadovas John Russell, Didžiosios Britanijos-Sovietų kultūrinių ryšių draugijos generalinis sekretorius, gastroliuojančios užsienio teatro trupės paprastai aplenkia Sovietų Sąjungos šiaurės vakaruose esančią Lietuvą, pasitenkindamos didelių „centrų Maskvos ir Leningrado džiaugsmiais“. Kelionės aprašyme nepagaili šiltų žodžių vilniečiams, kurie, pasak jo, rimtai domisi teatru. Todėl jo nuomone, nenuostabu, kad vieninteliam arių teatro spektakliui „Sukauk jėgas“ — minėtos trilogijos pirmajai daliai — visi bilietai buvo išparduoti. Jis patyrė, kad gerą dešimtmetį Vilniaus nėra aplankiusi jokia teatro trupė iš Didžiosios Britanijos, o „Charabanc'o“ viešnagė istorinė dar ir todėl, kad tai pirmoji arių teatro trupė gastroliavusi Vilniuje.

Leningrade aktoriams sunkumų sudarė spektaklio vieta — buvę rūmai, kur jie turėjo vaidinti paauskuotoje, liustrais nukabinėtoje, didžiulėje salėje. Toji aplinka, pasak Russell, buvo nemalonus kontrastas pjesėje vaizduojamam fabriko darbininkių vargingam gyvenimui. Be to, 400 žmonių publiką sudarė daugiausia moksleiviai ir studentai, besimokantys anglų kalbos ir atėję jos pasiklausyti. Kaip jie reagavo į vietinę Belfasto tarmę, galima tik įsivaizduoti. Užteks paminėti, kad nemažai moksleivių per pertrauką išskubėjo namo, rašo Russell. Maskvoje arių trupės programa buvo perkrauta — spektaklis Lunačarskio teatro meno instituto (GITIS) scenoje įvyko kone pakeliui į geležinkelio stotį, kur laukė traukinys į Vilnių. Belfastiečiai skubiai turėjo bėgti iš scenos, kad jaunieji trybiniakiai aktoriai galėtų parodyti ką jie gali. Užtai, pasak delegacijos vadovo Russell, visai kitaip buvo Lietuvoje. Gal dėl to, kad dvi aukštesniųjų kultūrinio aspiracijų bendruomenės — ariai ir lietuviai — abi negaunantios užsitarnauto platesnio pripažinimo, atpažino viena kitą, o gal todėl, kad Vilniaus Jaunimo teatru, kaip ir „Charabanc'ui“, vadovauja gabi režisierė, abiejose trupėse vaidina ne viena labai talentinga moteris — kokios bebūtų priežastys, Vilnius sutiko „Charabanc'ą“ kaip naujai atrastą seserį. Buvo sudaryta galimybė pasinaudoti visomis šio puikaus teatro priemonėmis, rašo Russell. Lietuviai teatro žiūrovai šiltai įvertino tokius „Charabanc'o“ spektaklio niuansus, kaip streikininkių transparentų užrašus lietuvių kalba ir trumpą epilogą, pasakytą lietuviškai. „Kiekvienas mūsų trupės narys“, pažymi Russell, „tikisi, kad Belfastas turės progą bent iš dalies atsi-teisti lietuviams už vaišingumą ir pakviesti Daliją Tamulevičiūtę bei jos talentingą Jaunimo teatrą į Šiaurės Airiją artimoje ateityje“.

Baigdamas gastrolių Sovietų Sąjungoje ir Lietuvoje aprašymą, Russell pažymi, kad kelionės viršūnė buvo Lietuva, nors juos visur lydėjo susidomėjimas ir draugiškumas. Beje, Muencheno teatro festivalyje belfastiečiai pasirodė gerai, spektaklio žiūrovams meistriskai perteikdami šiandieninius protestantų ir katalikų santykių vingius ir problemas. Tačiau ir gerai anglų kalbą mokantiems žiūrovams reikėjo smarkiai susitelkti, norint suprasti dialogus, sudariusius pjesės esmę. Nors skelbimuose buvo minimas „Charabanc'o“ ryšys su San Francisco pantomimos trupe, tačiau tas ryšys žiūrovams, kaip ir kritikams Muenchene, liko mįslė.

Eglė Juodvalkė

Chicagos teatruose

Romanas dviračių dirbtuvėje

Stambi rašytojo, sociologo kun. Andrew M. Greeley auka, drauge su kitų įnašais, lėmė, kad Body Politic teatras, 2261 N. Lincoln, Chicagoje, pastatė arių dramaturgo Stewart Parker kūrinių „Spokesong“. Tai arių meilės istorija, vykstanti dviračių dirbtuvėje, kurios savininkas Spokes. Iš čia ir pavadinimas. „Spokesong.“ Ši drama su dideliu pasisekimu 1975 m. praėjo Dublino teatro festivalyje, kitais metais buvo pastatyta Londone, laimėjo Evening Standard premiją. Autorius gimęs Šiaurės Airijoje, rašo kūrinius ne vien scenai, bet ir televizijai bei scenarijus filmams. Šiame pastatyme vyksta veiksmas Belfaste. Mirga įvairumais: tarp dviejų porų pinasi meilės gijos, nuvedančios į vedybas. Ryškūs arių patriotizmo proveržiai, dviračio išsivystymo istorija su betobulėjančių modelių demonstravimu, solo, duetų dainos, fortepijono muzika, sukurta taigi arių kompozitoriaus Jimmy Kennedy.

Aktoriai ryškūs įgudimū. Larry Brandenburg yra vaidines filme. Maureen Gallagher dramą studijavusi Syracuse universitete ir Goodman dramos mokykloje. Režisierius James O'Reilly vaidybą daug praturtina įneštais įvairumais. Jis Chicagos scenoje reikiški per 35 m. kaip aktorius ir režisierius. Vien Chicagos universiteto scenai jis yra sureizisavęs per 40 draminių veikalų.

J. Pr.

Akademinio skautų sąjūdžio studijų dienos

Tradicinės Akademinio skautų sąjūdžio dienos įvyks š.m. rugpjūčio mėn. 23-25 d. Dainavos stovyklavietėje prie Manchester, Michigan. Studijų dienoms sudarytos programos svarbieji punktai: reportažas iš jaunimo ekskursijos Baltijos jūra (Baltic Peace and Freedom Cruise), skaidrės ir filmai; pašnekesys apie lituanistikos kursų Vilniaus universitete, kurį praves šios vasaros kursų dalyviai; kas toji OSI? ir kodėl? Lietuvos estradinė muzika — anksčiau ir dabar; Algimanto Kežio naujos knygos — nuotraukų ir įspūdžių rinkinio „Lithuania through the Wall — Diary of a Ten-Day Visit to My Native Land“ sutiktuvės. Numatomai ir kitomis temomis pašnekesiai, užsiėmimai ir lauzai.

Norintieji ASS studijų dienos dalyvauti gali registruotis raštu pas Dainių Vidžiūną, 5609 S. Karlov Ave., Chicago, IL 60629 arba telefonu pas Ramunę Lukienę — 312-422-4288.

Kairys, Anatolijus. Dvylika. Dvylika vienaveiksmių jaunimo scenai. Chicago: Lietuvių literatūros bičiuliai, 1985. 200 psl. Kaina — 10 dol.

Kežys, Algimantas. Lithuania through the Wall. Diary of a Ten-Day Visit to My Native Land. Fotografinis albumas. Chicago: Loyola University Press, 1985. Didelio formato. 105 psl. Kaina — 15.95 dol.